

Петро САБАТ

**МІСЦЕ ЛІТУРГІЙНИХ НАУК
У БОГОСЛОВСЬКІЙ ПРОГРАМІ
НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ЗГІДНО
З КОНСТИТУЦІЄЮ SACROSANCTUM CONCILIIUM
ТА ПІСЛЯСОБОРОВИМИ ДОКУМЕНТАМИ
РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ**

Вступ

Практичні літургійні норми *Конституції про Святу Літургію (Constitutio de Sacra Liturgia Sacrosanctum Concilium)*, укладеної на II Ватиканському Соборі, стосуються найперше Римо-Католицької Церкви¹. Принципи і норми літургійного характеру, які безпосередньо стосуються Східних Церков, натомість, можна знайти у різних соборних документах: *Світло народів (Lumen Gentium)*², *Відновлення єдності (Unitatis Redintegratio)*³ і перш за все у *Декреті*

¹ Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum II. *Constitutio de Sacra Liturgia Sacrosanctum Concilium* (4 dic. 1963) // *Acta Apostolicae Sedis* 56 (1964), с. 97-138 (далі – *Sacrosanctum Concilium*). (Цит. за: Вселенський Собор – Ватиканський II. *Конституція про Святу Літургію*. Рим 1965, п. 3).

² Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum II. *Constitutio Dogmatica de Ecclesia Lumen gentium* (21 nov. 1964) // *Acta Apostolicae Sedis* 57 (1965), с. 5-75. (Цит. за: Вселенський Собор – Ватиканський II. *Догматична Конституція про Церкву*. Рим 1965, п. 23).

³ Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum II. *Decretum de Oecumenismo Unitatis redintegratio* (21 nov. 1964) // *Acta Apostolicae Sedis* 57 (1965), с. 90-112. (Цит. за: Вселенський Собор – Ватиканський II. *Декрет про Відновлення єдності*. Рим 1965, п. 14-17).

*про Східні Католицькі Церкви (Orientalium Ecclesiarum)*⁴. Ці документи підкреслюють невід'ємну цінність власних, різноманітних традицій Східних Церков.

Після II Ватиканського Собору найважливішою збіркою норм для Східних Церков є *Кодекс Канонів Східних Церков*⁵ та *Інструкція застосування літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков*⁶.

Водночас, оскільки всі християнські церкви збудовані на основі одного послання Ісуса Христа і поділяють спільну спадщину, чимало засад і принципів соборної *Конституції про Святу Літургію* можуть бути загально правосильними для літургій непряно належних до римського обряду християнських Церков і застосовуватися ними у богослужіннях⁷.

У цій статті розглянуто тему богослужінь і науки, яка їх вивчає, тобто літургіки, у викладі *Конституції про Святу Літургію*, а також окреслено місце, яке *Конституція* відводить цій науці у навчальній програмі богословських студій. Подано огляд передумов, які спонукали Отців II Ватиканського Собору застановитись над богослужінням взагалі та над наукою літургікою зокрема. Висвітлено, які саме документи на цю тему було прийнято на Соборі, чому і для чого, та показано, як рішення *Конституції* щодо богослужінь та місця літургіки в системі богословських дисциплін виконувалися в Римо-Католицькій Церкві та чи мали вони вплив на УГКЦ.

⁴ Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum II. Decretum de Ecclesiis Orientalibus Catholicis Orientalium Ecclesiarum (21 nov. 1964) // *Acta Apostolicae Sedis* 57 (1965), с. 76-89.

⁵ *Кодекс Канонів Східних Церков*. Львів 1995.

⁶ *Інструкція застосування літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков*. Львів 1998.

⁷ *Sacrosanctum Concilium*.

Розуміння богослужіння та науки літургії до II Ватиканського Собору

Церква була і залишається установою, якій від самого Господа Бога дано владу (мандат) не тільки пояснювати богослужіння, а й піклуватися про їх правильне звершення.

Филип Гарнонкур підкреслює:

До II Ватиканського Собору Церква розглядала богослужіння як сукупність священних текстів і обрядів, зафіксованих у богослужбових книгах, виданих чи принаймні апробованих Апостольським престолом у Римі і здійснюваних лише уповноваженими на це особами⁸.

Богослужіння тоді в Церкві вважали більшою чи меншою мірою незмінними. Щодо підготування семінаристів до звершення богослужінь, Гарнонкур зауважує:

У священничій освіті існувало віддавна таке підготування до богослужінь, яке відповідало юридично окресленому й обрядово забарвленому розумінню, і воно полягало в суворих настановах щодо рубрик та доповнялося обрядовими вправами⁹.

Підготування семінаристів до богослужінь зазвичай не мало наукового характеру, що деколи можна спостерігати і в наші дні.

Суворий зобов'язуючий характер літургійних богослужінь «церемоній» обґрунтовувався з погляду канонічного і морального богослов'я. Пояснення богослужінь належало частково до ділянки догматики (напр., наука про Євхаристію та інші тайни), а частково – до гомілетики¹⁰.

Інтерес до літургійної теорії та практики пробуджується лише в XVI ст. в час зацікавлення гуманізмом та обороною Католицької Церкви від критики реформаторів. Тоді з'являються літургійно-історичні дослідження, які з 1560 р. починають виходити навіть у

⁸ Ф. Гарнонкур. *В мирі Господу помолімся: до богослов'я літургії та християнської єдності* / упор. Олег Турій, пер. з нім. О. Конкевич. Львів 2004, с. 12.

⁹ Ф. Гарнонкур. *В мирі Господу помолімся*, с. 12.

¹⁰ Там само.

багатотомних виданнях та великим тиражем. На особливу увагу заслуговують такі науковці XVI ст., як Мельхіор Хітторп († 1585) і Яків Памелій († 1587), XVII ст. – Жан Морін († 1639) і Жан Мабільон († 1707), XVIII ст. – Едмонд Мартен († 1739) і Людовик А. Мураторі († 1750)¹¹. Праці цих і багатьох інших дослідників значно розширили знання про історичний розвиток богослужінь. Однак, вони не мали помітного впливу на літургійне життя цілої Церкви, оскільки були доступні лише обмеженим колам вчених¹².

Важливо наголосити, що вперше слово *Літургія* почали використовувати гуманісти в XVI ст.¹³ на означення євхаристійного богослужіння, а у XVIII ст., за папи Пія XVI, воно входить в церковну термінологію Римо-Католицької Церкви¹⁴, проте тут воно вже, на відміну від протестантського розуміння, включає всі літургійні священнодії Церкви. Незважаючи на те, що в Церкві (починаючи з першого тисячоліття) вже існували деякі осмислення літургійних богослужінь, термін *літургіка* вперше з'явився у творі гуманіста Георга Касандра *Liturgica, de ritui et ordinae Dominicae Coenaе celebrandaе*, опублікованому в Кельні в 1558 р. Цей термін на означення літургіки як наукової дисципліни закріплюється у протестантів і католиків, проте лише аж у XVIII ст.¹⁵.

У XVIII ст., коли запровадили пасторальне богослов'я як академічну дисципліну (для належного підготування священників до душпастирських завдань), то літургіку – разом із годегетикою, гомілетикою та катехитикою – віднесли до її розділів¹⁶. Як частина пасторального богослов'я, літургіка почала вивчати історію та пояснення богослужіння, розглядаючи зазвичай лише тексти обрядів церковних богослужінь¹⁷.

¹¹ Ф. Гарнонкур. *В мирі Господу помолімся*, с. 12.

¹² Там само.

¹³ М. Кунцлер. *Літургія Церкви*. Львів 2013, с. 31.

¹⁴ В. Рудейко. «Христос посеред нас»: *Впровадження у літургійне богослов'я Церков візантійської традиції*. Львів 2015, с. 27.

¹⁵ Там само, с. 31.

¹⁶ Ф. Гарнонкур. *В мирі Господу помолімся*, с. 12.

¹⁷ Там само.

Вкінці XIX ст. досліджувати богослужіння і взагалі цікавитися літургікою як наукою в системі богословських дисциплін почали дещо більше. Поряд із великими збірками джерел та спеціальними дослідженнями, постають перші загальні описи історії богослужінь (чи їхніх окремих місць і частин), які мають на меті показати богослужіння як важливе здійснення церковного життя. Це, наприклад, праці Валентина Тальгофера († 1891)¹⁸, Фердинанда Пробста († 1899)¹⁹, Луї Дюшене († 1924)²⁰ та інших²¹. Филип Гарнонкур зауважує:

Звертання до часу джерел виявило різноманітні форми живих громадських відправ. Богословське осмислення Церкви як спільноти вірних, що його ввів Й. Адам Мьолер († 1838) і Тюбінгенська школа, розбудило зростаючий інтерес до участі в церковному житті, а особливо до богослужіння²².

Вже на поч. XX ст. в РКЦ, через поширення історичних досліджень про богослужіння, серед монаших і парафіяльних спільнот постає жваве зацікавлення богослужіннями та наукою літургікою взагалі. Так 23 вересня 1909 р. зароджується т. зв. *Літургійний рух*, який переслідує мету зробити незрозуміле богослужіння зрозумілим для вірних і відкрити їм його великі духовні скарби. Зазвичай, *Літургійний рух* був наслідком наукового літургійного пізнання, а організатором такого руху прийнято вважати бельгійського бенедиктинця Лямберта Бодуана²³ (чи Ламбера Бодуена²⁴ † 1960) із монастиря Мон Цезар. У ті ж роки Романо Гвардіні

¹⁸ V. Thalhofer. *Handbuch der katholischen Liturgik*. 2 v. Freiburg im Br., 1883-1893 (1912).

¹⁹ F. Probst. *Die Liturgien des vierten Jahrhunderts*. Munster 1893.

²⁰ L. Duchesne. *Origines du culte chretien*. Paris 1886.

²¹ Див.: Н. Кожухаров. *Введение в литургику*. Москва 1997, с. 35-38.

²² Ф. Гарнонкур. *В мирі Господу помолімся*, с. 13.

²³ Там само, с. 14.

²⁴ Дом Ламбер Бодуен і літургійний рік в Католицькій Церкві на початку XX століття // <http://www.christusimperat.org/uk/node/13878>.

(† 1968)²⁵ проголошує свою концепцію *систематичної літургійної науки*²⁶.

У першій пол. XX ст., а саме 20 травня 1931 р., з'являється Апостольська конституція *Deus scientiarum Dominus*²⁷ із доданими до неї *Ordinationes* від 12 червня 1931 р.²⁸, які ставлять науку літургіку серед допоміжних дисциплін (“*disciplinae auxiliares*”). Монах-бенедиктинець монастиря Марія-Ляах, Одо Касель († 1948)²⁹, представляє *містерійне богослов'я* та розкриває духовне значення святих таїнств, особливо Євхаристії³⁰. В Кльостернойбурзі *Народно-літургійний рух* каноніка Пія Парша († 1954) навіть робить заходи для спрощення богослужінь і звершення їх народною мовою, щоб вони були доступними і для звичайних парохіяльних громад³¹. У Трірі в 1947 р. постає перша літургійна кафедра: виділившись із пасторального богослов'я, вона присвячує себе винятково літургійній науці³².

На шляху богословів-літургістів, а також літургійного та народно-літургійного рухів зазвичай були перешкоди: традиційна практика і приписи, недовіра багатьох єпископів³³ та інше. Коли перешкоди було подолано, папа Пій XII енциклікою *Mediator Dei* (1947)³⁴

²⁵ Н. Кожухаров. *Введение в литургику*, с. 111.

²⁶ R. Guardini. *Über die systematische Methode in der Liturgiewissenschaft // Jahrbuch für Liturgiewissenschaft*. Munster 1921, с. 104.

²⁷ Pius XI. *Constitutio Apostolica Deus scientiarum Dominus* (24 mag. 1931) // *Acta Apostolicae Sedis* 23 (1931), с. 241-262.

²⁸ S. Congregatio de Seminariis et Studiorum Universitatibus. *Ordinationes* (12 jun. 1931) // *Acta Apostolicae Sedis* 23 (1931), с. 263-284.

²⁹ Н. Кожухаров. *Введение в литургику*, с. 110.

³⁰ O. Casel. *Le Mystère du Culte dans le christianisme: richesse du mystère du Christ // Lex orandi: collection de Centre de pastorale liturgique*, № 38. Paris 1964.

³¹ Ф. Гарнонкур. *В мирі Господу помолімся*, с. 14.

³² Там само, с. 13.

³³ Н. Кожухаров. *Введение в литургику*, с. 109-112.

³⁴ Pius XII. *Encyclical on the Sacred Liturgy Mediator Dei* (20 nov. 1947) // *Acta Apostolicae Sedis* 39 (1947), с. 521-595.

благословив основні тенденції літургійного руху. При цьому, залишалися деякі обмеження, які неможливо було подолати без уселенського церковного собору: це жорстка незмінність римської літургії і централізм у літургійному праві за тридентськими правилами³⁵.

Попри такі труднощі з обмеженнями, богослов-пастораліст Йозеф А. Юнгманн († 1975)³⁶ з Іннсбруку звертається до літургійної науки та подає набагато ширше від існуючого тоді в Латинській Церкві розуміння поняття богослужіння³⁷.

Можна з певністю сказати, що літургійний і народно-літургійний рухи, енцикліка папи Пія XII *Mediator Dei* (1947) та праці богословів у ділянці літургії були рушійними силами для напруження та прийняття *Конституції про Святу Літургію* на II Ватиканському Соборі.

Розуміння богослужіння та науки літургії в Конституції про Святу Літургію

Постанови Тридентського Собору (1545-1563) і посттридентські папські видання літургійних книг для Латинської Церкви вже не могли задовольнити потреби часу, тому не дивно, що скликаний з ініціативи Івана XXIII II Ватиканський Собор прискіпливо зайнявся питаннями богослужіння, взявши до уваги напруження літургійного руху, який був поширений у Франції, Німеччині, Австрії та інших країнах³⁸.

Можна з певністю сказати, що наради й укладання *Конституції* були для багатьох соборових отців процесом літургійного виховання, який надолужив прогалини в їхній загальній богословській освіті.

³⁵ Ф. Гарнонкур. *В мирі Господу помолімся*, с. 15.

³⁶ Н. Кожухаров. *Введение в литургику*, с. 39.

³⁷ J. A. Jungmann. *Der Gottesdienst der Kirche*. Innsbruck, Wien, Munchen 1962.

³⁸ М. Марусин. *Божественна Літургія*. Рим 1992, с. 87.

II Ватиканський Собор 4 грудня 1963 р. більшістю голосів (2147 – «за», 4 – «проти») ухвалює *Конституцію про Святу Літургію – Sacrosanctum Concilium*³⁹.

Вона містить 130 артикулів та складається зі вступу та сімох розділів:

1. Загальні засади оновлення і плекання літургії.
2. Тайна Пресвятої Євхаристії.
3. Про інші святі Тайни та про благословення.
4. Церковне правило.
5. Літургійний рік.
6. Церковна музика.
7. Церковне мистецтво і священні обряди⁴⁰.

Кожен розділ говорить про окремі літургійні богослужіння (чи пов'язані з ними питання), якими вони мають бути і як їх оживити чи привести до потрібного в Церкві порядку.

У *Конституції* дефініцію поняття богослужіння не вказано, а відповідне розуміння подано описово. *Конституція* тезово підсумовує, що Свята Літургія – це центр, джерело і вершина церковного життя, актуалізація тайни Христового спасіння⁴¹, а також що Літургія є спільною справою і святкуванням цілої Церкви. *Конституція* подає основи та накреслює шлях, як зробити Літургію більш живою, доступною для людей⁴², щоб вони прославляли Бога й брали участь у жертвоприношенні та причащалися.

Конституція про Святу Літургію не лише загально говорить, а й конкретно пропонує, як оновити богослужіння, щоб усі християни свідомо й активно могли брати участь у звершенні церковних богослужінь та щоб через їхню спасительну дію було оновлене та зміцнене життя Церкви. Найважливішим є те, що *Конституція*

³⁹ *Sacrosanctum Concilium* (Цит. за: *Конституція про Святу Літургію*, с. 64.)

⁴⁰ *Sacrosanctum Concilium*.

⁴¹ Ф. Гарнокур. *В мирі Господу помолімся*, с. 15.

⁴² І. Гриньох. *Вселенський Собор Ватиканський II*. Мюнхен 1963, с. 52.

закликає клир та вірних зрозуміти значущість богослужінь і підкреслює, що всі елементи богослужіння мають символічний характер, тому їх потрібно осмислити та зрозуміти, щоб достойно прославляти Господа.

Конституція про Святу Літургію, на думку вл. Андрія Сапеляка: привернула літургічному життю латинської Церкви первісного духа богослов'я, який виринає прямо зі Святого Письма, зокрема Нового Завіту та з навчань Отців Церкви. Таким чином Літургія Західної Церкви відзискала євангельську простоту, доступну усім вірним, та глибину навчання Отців Церкви, пересякнену богословськими правдами. Тим вона зблизилась до літургії Східних Церков⁴³.

На думку архієпископа Мирослава Марусина, *Конституція*: вимагає цілої християнської онови як окремих вірних, так і цілих християнських громад, бо лише в оновлених вірних можливе оновлення літургійної дії як найглибшої містерії Христа розп'ятого і воскреслого⁴⁴.

Важливо наголосити, що кожен із розділів *Конституції* подає напрямні орієнтири щодо окремих дисциплін науки літургії. Загалом, *Конституція* стала для літургії дороговказом того, в якому напрямку їй потрібно рухатися та працювати, щоб вести людей до спасіння зараз і вже.

Конституція, говорячи про богослужіння, підкреслює важливість науки літургії, яка їх вивчає серед цілої системи богословських наук, та стверджує: «Навчання святої Літургії в семінаріях і чернечих домах треба ставити між необхіднішими й головнішими, а на богословських факультетах поміж найпершими предметами». *Конституція* наголошує, що викладати літургійні дисципліни потрібно як під оглядом богословським й історичним, так і під оглядом духовним, душпастирським та правничим⁴⁵. Крім цього, *Конституція* закликає:

⁴³ А. Сапеляк. *Українська Церква на II Ватиканському Соборі*. Рим 1967, с. 192.

⁴⁴ М. Марусин. *Божественна Літургія*, с. 90.

⁴⁵ *Sacrosanctum Concilium* (Цит. за: *Конституція про Святу Літургію*, п. 16).

вчителі інших предметів, перш усього догматичної богословії, Святого Письма, богословії духовної і душпастирської, враховуючи внутрішні вимоги, властиві кожному предметові, нехай стараються так викладати таїнство Христове й історію спасіння, щоб явно виходила їхня пов'язаність з Літургією, а й одність священничого виховання ясніше проявлялася⁴⁶.

Конституція говорить про літургійний вишкіл семінаристів, священників і вірних так:

Нехай клирики, в семінаріях і чернечих домах, під умілим проводом учителів, яких для навчання святої літургії настановляється, набувають літургійну формацію духовного життя, чи то щодо розуміння та повної участі в священних обрядах, чи то й самим таки служінням священних таїнств або інших яких побожних практик, прийнятих в душі святої літургії, також нехай вони завчають зберігання літургійних приписів так, щоб літургійний дух повнотою оформлював життя в семінаріях і чернечих установах.

Нехай священники і світські й ченці, що працюють уже в Господньому Винограднику, допомагають собі всіма властивими засобами, аби тільки щораз то повніше розуміти те, що діється у священнодійствах, хай живуть життям літургійним та й передають його повіреним собі вірним.

Нехай душпастирі настійливо і терпеливо здійснюють літургійне виховання як теж діяльну участь вірних, внутрішню і зовнішню, згідно з їхнім віком, обставинами, способом життя і ступенем релігійного виховання, свідомі того, що виконують один з найголовніших обов'язків вірного служителя Божих таїнств, а стадо їм повірене хай у цьому ведуть не тільки словом, але також прикладом⁴⁷.

Конституція підкреслює, що остаточна відповідальність за порядок і відправу богослужіння є на єпископах та священниках⁴⁸; водночас, за кожне конкретне богослужіння співвідповідальними

⁴⁶ *Sacrosanctum Concilium* (Цит. за: *Конституція про Святу Літургію*, п. 16).

⁴⁷ Там само, п. 17-19.

⁴⁸ Там само, п. 22.

є всі, кому доручено певні завдання, отже, і вчителі релігії, і церковні музиканти, співці, читці, прислуга і т. д. – всі є відповідальні⁴⁹.

Конституція про Святу Літургію, прийнята 4 грудня 1963 року на II Ватиканському Соборі та проголошена папою Павлом VI, стала підставовим документом літургійної реформи передовсім у Римо-Католицькій Церкві, а також певними загальними засадами і нормами – інших сучасних із Римським Престолом Церков⁵⁰. *Конституцію* мають право втілювати в життя в цілій Вселенській Церкві, бо не лише Римо-Католицька Церква, але також і всі Східні Католицькі Церкви без винятку повинні бути зацікавлені постановами Собору щодо Святої Літургії та богослужінь, оскільки всі ці Церкви мають спільне завдання – плекати літургійне життя⁵¹.

Пособорове розуміння богослужіння та науки літургії Римо-Католицькою Церквою

Після проголошення та видання *Конституції* II Ватиканським Собором, розпочалася посилена колегіальна праця із застосування намірів літургійного руху та богословів щодо богослужінь. Потрібно було роз'яснити у деякі положення *Конституції* і поступово ввести їх у життя Західної Церкви, поширюючи її дух у середовищі мирян, кодифікуючи деякі правила та вносячи їх у літургійні книги Латинської Церкви.

Після II Ватиканського Собору літургійна наука, яка до цього часу досліджувала майже виключно історію богослужіння, тепер почала звертатися переважно до богословського аналізу, причому погляд не затримувався лише на обрядах і текстах, а був спрямований на живе святкування Літургії.

⁴⁹ Ф. Гарнонкур. *В мирі Господу помолімся*, с. 19.

⁵⁰ Г. Лончина. *Ми повинні найперше з'єднатися, тоді Євхаристія буде завершенням такого єднання* // <http://www.dukhovnist.in.ua/uk/world/194-lonchuna.html>.

⁵¹ М. Марусин. *Божественна Літургія*, с. 87.

Ф. Гарнонкур констатує, що після II Ватиканського Собору «кваліфікація літургії як одного з основних предметів богослов'я є сьогодні загальноприйнятою»⁵². Проте, стосовно місця науки літургії в загальній структурі богослов'я, сьогодні існують різноманітні моделі. Водночас, є зрозумілим, що наука «літургіка» визначається не прагматичними потребами для професійної освіти священників, дияконів та світських богословів на службі Церкви, а самим предметом⁵³. Вона вивчає літургію у її широкому розумінні, тобто всі церковні священнодійства.

Літургійний вишкіл семінаристів і священників, до якого закликала *Конституція про Святу Літургію*, Латинська Церква продовжила також і після II Ватиканського Собору. Так, папа Павло VI у *Motu proprio «Sacram liturgiam»* від 25 січня 1964 р. зазначає, що всі положення *Конституції*, які стосуються літургійної освіти та виховання, мають вступити в силу вже в 1964/65 навчальному році. Інструкція священної конгрегації обрядів про правильне виконання *Конституції* від 26 вересня 1964 р. вже вимагає, щоб на богословських факультетах були створені власні кафедри літургії, а у вищих церковних школах та семінаріях було введено окремо посаду доцента із цього фаху.⁵⁴ Згодом, у державних та церковних факультетах були введені посади доцентів та професорів літургії, а в Римі, Парижі та Трірі навіть були засновані інститути спеціальних досліджень з літургії⁵⁵.

На римському та на регіональних рівнях опубліковано детальні положення про літургійну освіту світського й чернечого духовенства, серед них найосновніші такі:

- *Декрет Собору про священничий вишкіл Optatam totius* від 28 жовтня 1965 р.,⁵⁶ який приділяє належну увагу літургії та

⁵² Ф. Гарнонкур. *В мирі Господу помолімся*, с. 17.

⁵³ Там само.

⁵⁴ *Інструкція священної конгрегації обрядів про правильне виконання конституції про Святу Літургію* // Вселенський Собор – Ватиканський II. Рим 1965, п. 11.

⁵⁵ Ф. Гарнонкур. *В мирі Господу помолімся*, с. 18.

⁵⁶ Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum II. *Decretum de Institutione Sacerdotali Optatam totius* (28 oct. 1965) // *Acta Apostolicae Sedis* 58 (1966), c. 713-727.

літургійній освіті та виразно вказує на літургійне підвищення кваліфікації священників;

- *Інструкція про літургійну освіту кандидатів до священства Doctrina et exemplo*, прийнята римською Конгрегацією у справах освіти 25 грудня 1965 р.,⁵⁷ але офіційно не проголошена. Вона говорить про літургійне життя в семінаріях, про літургійне духовне і практичне виховання семінаристів та подає проект детального навчального плану з літургії на 8 семестрів;
- цю концепцію враховала державна влада Австрії у *Федеральному законі про католицько-богословські спеціальності* від 10 липня 1969 р.⁵⁸ та в *Навчальному плані зі спеціальності “Богослов’я”* від 18 лютого 1971 р.⁵⁹;
- *Основний план освіти священників*, виданий 6 січня 1970 р. римською Конгрегацією у справах освіти⁶⁰, який розглядає літургію Церкви як джерело віри й тому розміщує літургіку в списку богословських дисциплін одразу після біблійного богослов’я, перед догматикою;
- *Апостольська конституція про церковні університети і факультети Sapientia christiana* від 15 квітня 1979 р.⁶¹ і видані до неї Конгрегацією у справах освіти 29 квітня 1979 р. *Положення*

⁵⁷ S. Congregazione dei Seminari e della Università degli Studi. Instruction “Doctrina et exemplo” (25 dic. 1965) // *Seminarium* 18 (1966), c. 37-63.

⁵⁸ Bundesgesetz über katholisch-theologische Studienrichtungen vom 10. Juli 1969, BGBl. № 293/1969 in der Fassung des Bundesgesetzes vom. 21. April 1988, BGBl. № 227/1988.

⁵⁹ Verordnung des Bundesministeriums für Wissenschaft und Forschung vom 18. Februar 1971, BGBl. № 88/1971 über eine Studienordnung für die philosophische Studienrichtung und für das Studium zur Erwerbung des Doktorates der Philosophie an Katholisch- theologischen Fakultäten.

⁶⁰ Congregazione per l’istruzione cattolica. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis: basic norms for priestly formation (6 ian. 1970) // *Acta Apostolicae Sedis* 62 (1970), c. 321-384.

⁶¹ Giovanni Paolo II. Costituzione Apostolica Sapientia christiana (15 apr. 1979) // *Acta Apostolicae Sedis* 71 (1979), c. 469-499.

про впровадження⁶², які ставлять літургіку серед основних спеціальностей, не уточнюючи деталей. Для спеціальних літургійних студій пропонують створити відповідні інститути та факультети;

- *Інструкція про літургійну освіту кандидатів до священства*, проголошена Конгрегацією у справах освіти 3 червня 1979 р.⁶³, яка говорить про постійну літургійну формацію.

У цих і пізніших римських документах літургійне служіння надто однобоко зосереджене на клириках як літургах: для них подано вичерпні освітні проекти, тоді як про літургійну освіту, наприклад, церковних регентів (дяків), згадується тільки між іншим (щодо них є лише невеликі напрацювання в *Інструкції про музику в літургії Musicam sacram* від 1967 р.)⁶⁴. Щодо інших категорій мирян, які беруть участь у плануванні й обладнанні церковних будівель, як наприклад, архітекторів і митців, сьогодні, на жаль, задовільняються, як правило, тільки інформуванням їх про чинні положення – цілком у дусі передсоборової рубрицистики. Щоправда, конференції, симпозіуми, семінари та деякі публікації з останніх років таки дають змогу визнати, що й у цій справі в Рим-Католицькій Церкві шукають і накреслюють нові шляхи діалогу між літургістами та митцями, а також здійснюють конкретні кроки в наданні можливості літургійної освіти для мирян різних вікових категорій та професійних уподобань.

⁶² Congregazione per l'istruzione cattolica. «Sapientia Christiana» Rite Exsequendam (29 apr. 1979) // *Acta Apostolicae Sedis* 71 (1979), c. 500-521.

⁶³ Congregazione per l'istruzione cattolica. *Istruzione sulla formazione liturgica nei seminari* (3giu. 1979). Roma 1979. (http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccatheduc/documents/rc_con_ccatheduc_doc_19790603_formazione-liturgica-seminari_it.html).

⁶⁴ Sacra Congregazione dei Riti. *Instruction Musicam Sacram* (5 mar. 1967) // *Acta Apostolicae Sedis* 59 (1967), c. 300-320. («*Musicam sacram*» // <http://media.musicasacra.com/pdf/musicamsacram.pdf>).

Висновок

Літургійна реформа в Римо-Католицькій Церкві (на II Ватиканському Соборі) була дуже відважна, глибока і часто взорувалась на літургійні традиції християнського Сходу, який зберіг у своєму традиційному дусі літургійні цінності перших століть Церкви⁶⁵. Це був поворот до первісних джерел разом із пристосуванням літургійного життя християнина до нових обставин часу.

Соборові рішення *Конституції про Святу Літургію* оживили літургійне життя РКЦ. На їхній підставі відбулося літургійне оновлення і в УГКЦ. Воно принесло можливість вживати народну мову у храмах, спиноло рух латинізації, дало літургійну одностійдність у богослужіннях, що було б практично неможливим без II Ватиканського Собору, та внесло живого літургійного духу, який запанував у цілій Церкві⁶⁶.

Багато соборових та пособорових рішень в Римо-Католицькій Церкві виконано, але не менше ще потребують опрацювання. Пособорова реформа в РКЦ триває і досі, тому літургійне оновлення, започатковане *Конституцією про Святу Літургію*, має продовжуватися, а літургійна освіченість має бути поширена (Римо-Католицькою Церквою) не тільки на семінаристів, священників, іконописців, а й також на вчителів релігії, церковних регентів (музикантів), архітекторів, та й взагалі на всіх без винятку мирян.

Потрібно докорінно зрозуміти артикули *Конституції про Святу Літургію*, пособорові рішення РКЦ и щодо богослужінь і щодо літургіїки й нам, греко-католикам, щоб із розумінням (місця та часу) впроваджувати їх у життя нашої Церкви⁶⁷. Бо інакше

⁶⁵ М. Матушевський. *Ми потребуємо літургійної освіти!* // <http://www.credo-ua.org/2012/11/72239>.

⁶⁶ А. Сапеляк. *Українська Церква на II Ватиканському Соборі*, с. 201; І. Гриньох. *Вселенський Собор Ватиканський II*, с. 49-50.

⁶⁷ Г. Лончина. *Ми повинні найперше з'єднатися, тоді Євхаристія буде завершенням такого єднання* // <http://www.dukhovnist.in.ua/uk/world/194-lonchuna.html>.

все завмре, як уже почало завмирати на наших очах в діаспорі чи навіть подекуди у нас в Україні, а з усіх гарних богослужінь залишиться тільки Божественна Літургія та панахида. Не біймося брати добрий приклад від РКЦ та продовжуймо оживляти літургійне життя нашої УГКЦ, якого потребують вірні.

Не біймося праці і труднощів на дорозі до осягнення мети. Святий Апостол Павло заохочує нас не падати духом: «Будьте тверді, непохитні, визначайтеся у ділі Господнім повсякчасно та знайте, що труд ваш у Господі не марний» (1 Кор. 15, 58).

Труднощі повинні нас не лякати чи знеохочувати, а навпаки – об'єднувати у молитвах та щирій співпраці. Навіть і в дуже складних проблемах пам'ятаймо, що з Божою поміччю все можна вирішити.

Наша УГКЦ відродилася недавно, відродилася за обставин дуже несприятливих, важких і тепер розвивається. І для нас надзвичайно важливим має бути не захопитися земними цінностями: багатством, кар'єрою чи чимось іншим, але найбільше уваги прикласти для освячення людських душ та ведення їх до Бога.

«Вгору піднесім серця⁶⁸», не жаліймо часу, таланту для літургійного поживлення та оновлення церковних богослужінь, несімо для народу Божого літургійну науку через виклади різних літургійних предметів. Працюймо також над виробленням і впровадженням літургійної катехизи у наші родини, спільноти, парафії, деканати та епархії.

Ми всі, хрещенні в ім'я Отця, Сина і Святого Духа, покликані Господом Богом та благословенні і послані Святою Церквою сьогодні писати ікону у серцях наших дітей, молоді і дорослих. Робімо це своїм святим життям із вірою, любов'ю, надією, молитвою, щедрістю, покорою та глибокою радістю до Господа Бога і Спасителя нашого Ісуса Христа.

⁶⁸ Священна і Божественна Літургія Святого отця нашого Йоана Золотоустого. Львів 1996, с. 58.

Анотація

У цій публікації розглянуто богослужіння як тему Конституції про Святу Літургію. Увагу зосереджено на літургії та місці, яке Конституція відводить цій науці в навчальній програмі богословських студій. Висвітлено і дособорове та післясоборове (тобто, до і після II Ватиканського Собору) розуміння в РКЦ християнського богослужіння та літургії.

Petro SABAT

**The Place of Liturgical Studies in a Theological Curriculum
According to the Constitution *Sacrosanctum Concilium*
and Post-Conciliar Documents of the Roman-Catholic Church**

This article concerns the issue of Divine services as a topic of the Constitution on the Sacred Liturgy. The focus is made on liturgics and the place in which the Constitution assigns to it in the Theological Studies Curriculum. The matter of the pre- and post-Conciliar (before and after the Second Vatican Council) understanding of the Christian divine service and liturgics are also covered.